

DERVİŞ KAPTANZÂDE ALİ NECATİ VE ESERLERİ

Eyüp ÖZTÜRK*

Hayatı

Derviş Kaptanzâde Ali Necati Efendi, hakkında çok fazla malumatın olmadığı geç dönem Osmanlı müelliflerinden birisidir. Ailesine, eğitime ve yaşamının ilk dönemlerine dair elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hayatına dair bölük pörçük malumat, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni eleştirmek amacıyla kaleme aldığı eserin satır aralarına gizlenmiş bilgilerden ibarettir. Söz konusu eseri bir değerlendirme eşliğinde yayıma hazırlayan Kudret Emiroğlu, kitaba serpiştirilmiş bu bilgilerden hareketle memuriyet dönemlerini içeren zamanlara dair sınırlı bir hayat hikâyesi inşa edebilmiştir.

Ali Necati Efendi'nin yaşamı hakkındaki sınırlı malumat kendisinin bir bürokrat olarak görev yaptığı yıllara aittir. Buna göre Ali Necati Efendi 13 yıl süre ile o dönemler için oldukça yüksek bir bürokratik makam olan Ziraat Bankası müfettişliği görevini ifa etmiş ve bu vazifesi sebebiyle ülkenin birçok yerinde bulunmuştur. Kendi ifadelerine göre o, bir meşrûtiyet taraftarıdır. Bu çerçevede, resmi üyesi olmamakla birlikte, İttihat ve Terrakki Partisi'ni fikren ve fiilen desteklemiş, onların başarısı için çaba göstermiştir. Muhtemelen bu desteği sebebiyle meşrûtiyetin ilanından sonra partiye davet edilmiş ama bu teklifleri memuriyeti sebebiyle kabul etmemiştir.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın 1909 yılında sadrazamlığa getirilmesi ve onun da Evkaf Nezareti'ne Halil Hamdi Hamada Paşa'yı ataması, Ali Necati Efendi'ye Evkaf Muhasebeciliği yolunu açmıştır. Ancak o, bu görevde altı-yedi ay gibi oldukça kısa bir süre kalmıştır. Zira Ali Necati Efendi, Evkaf Muhasebeciliği'ne atanmasından üç ay gibi çok kısa bir süre sonra, bakanlık bünyesinde yolsuzluk yapıldığı iddiaları ile harekete geçmiştir. O, iddialarına destek bulabilmek ve bir soruşturma açılmasını sağlamak için çeşitli girişimlerde bulunmuş, bu minvalde ilgili makamlara ulaşmaya çalışmıştır. Ancak Ali Necati Efendi amacına ulaşamamış, bilakis öne sürdüğü iddialar sebebiyle kendisine işten el çektirilmiştir. Süreç esnasında karşılaştığı olumsuzluklar bununla da sınırlı kalmamış; sadaret makamına yolsuzluk konusunda göndermiş olduğu dilekçeleri mebuslara dağıtmak amacıyla matbaada bastırmasından kısa bir süre sonra tutuklanmış ve Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edilmiştir. Akabinde bu makam tarafından Ali Necati Efendi'ye hükümete hakaret ettiği gerekçesiyle altı ay süreli hapis cezası verilmiştir. Cezasının bir kısmını yatmış, kalanı ise affedilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra kendisine teklif edilen muallimlik, müfettişlik, defterdarlık gibi üst düzey memuriyet görevlerini geri çevirmiş ve doğum yeri olan Trabzon'a yerleşerek mazuliyet maaşı ile yetinmiştir. Kendi ifadelerinden, hayatının bu noktadan sonraki süreçlerinde Trabzon'da kültürel faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.¹

* Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, eyupozturk@trabzon.edu.tr

¹ Buraya kadar olan bilgiler Kudret Emiroğlu'nun tespitlerinin bir özetidir. Geniş bilgi için bkz. Kudret Emiroğlu, "Giriş", *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze*, mlf. Derviş Kaptanzâde Ali Necati, (İstanbul: Heyamola Yayınları,2010), 13-61.

Eserleri

Derviş Kaptanzâde Ali Necati'nin iki adet eseri bulunmaktadır. Birisi çocuklara yönelik ders kitabı niteliğinde tasarlanmış olan *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye* isimli eserdir. Diğeri ise, daha önce bahsettiğimiz üzere, Evkaf Nazırlığı'ndaki yolsuzluk iddialarına dair kaleme almış olduğu ve aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik bir eleştiri niteliği taşıyan *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze* isimli çalışmadır. Her iki kitap da matbu olup Trabzon'da basılmıştır.

1. *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*

Ali Necati Efendi'nin bu eseri çocuklar için kaleme alınmış bir vatandaşlık bilgisi kitabı niteliğindedir. 66 sayfadan ibaret olup 1327 (1911-1912) yılında Trabzon'da Mihâilidi Matbaası'nda basılmıştır. Nâşiri ise Trabzon Uzun Sokak'ta dükkânı bulunan dönemin meşhur kültür insanı Kitapçı Hamdi'dir.

Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye'nin alt başlıklarında vatan, millet, devlet, vatandaşlık, meşruti idare, hürriyet, kanun, Meclis-i Mebusan, ülkenin idari taksimatı, vergi, belediye, ticaret ve sanayi odaları ve hatta matbûât gibi hususlara değinilmekte; çocuklar, buralarda verilen malumatlarla iyi vatandaş olma yolunda bilgilendirilmeye çalışılmaktadır.

Kitabın ilk bahsi dersleri işleyecek hocalara yöneliktir ve onları yüksek bir bilinçle tedris faaliyetlerine girişme hususunda motive etmeyi amaçlamaktadır. Esasında sadece bu bölümde değil, kitabın bütünü boyunca satır aralarında okuyuculara bir motivasyon ruhu verilmeye gayret edilmiştir. Kitap boyunca okuyucular devletin ve milletin geri kalmışlığı, dolayısıyla her vatandaşın hevesle üzerine düşeni yapması gerektiği vurgularıyla bu yolda bilinçli bir şekilde harekete yönlendirilmektedir.²

Ali Necati Efendi iyi bir meşrûtiyet taraftarıdır. Eserinde bir yandan çocuklara Osmanlı hanedanının saygınlığını vurgularken diğer taraftan devlet idaresinin muhakkak cumhuriyete dayanmasının gereğine işaret etmektedir.³ Ona göre ideal devlet, kanun devletidir. Bu çerçevede II. Abdülhamid dönemi, onun tarafından, istibdat adıyla karanlık zamanlar olarak tanımlanmakta ve Kanûn-ı Esasi'nin yeniden tesis edilmesi hürriyet yolunda atılan büyük bir adım olarak tavsif edilmektedir.⁴ Ali Necati Efendi ülke fertleri arasında siyasi birlik oluşturulabilmeyi de ancak kanun düzeni üzerinden sağlanabilecek bir kazanım olarak görmektedir. Ona göre Osmanlı'nın bekası için vatandaşlar arasında kökene bakılmaksızın kanuni haklara dayanan bir eşitlik ruhu teşkil edilmeli ve bu duygu üzerinden yürütülen bir siyasi birlik kurulmalıdır.⁵

Bir bütün olarak bakıldığında Ali Necati Efendi'nin kitabı, didaktik bir tarzda kaleme alınmış ve dilinin sade oluşu nedeniyle de oldukça kolay okunan akıcı bir eserdir. Yazarın temel amacı iyi bir vatandaş olmanın yanında, güçlü bir devlet kurmanın temel unsurlarını çocuklara/okuyuculara öğretmektir. Kitapta meşrûtiyet düşüncesi ve bu fikrin vadettiği düzenle ilişkili kavramlar, Osmanlı'nın/Müslümanların kurtuluşunun yegâne anahtarı mesabesinde sunulmaktadır. Bu yönüyle Ali Necati'nin eseri kaleme alındığı dönemin siyasi ve fikri izlerini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

2. *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze*

Ali Necati Efendi bu eserini İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidarı kaybetmesinin akabinde, 1328 (1912-1913) yılında, Trabzon'da İkbâl Matbaası'nda bastırmıştır. Yazar, bu eseri ile hem önceki dönemin siyasi otoritelerine yönelttiği yolsuzluk iddialarını bir araya getirmiş hem de bu süreç esnasında kendisine yöneltilen suçlamaları bertaraf ederek şahsını tezkiye etme gayreti gütmüştür. Bu anlamda

² Ali Necati, *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*, nşr. Kitapçı Hamdi, (Trabzon: Mihâilidi Matbaası, 1327), 3-6.

³ Ali Necati, *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*, 16-17.

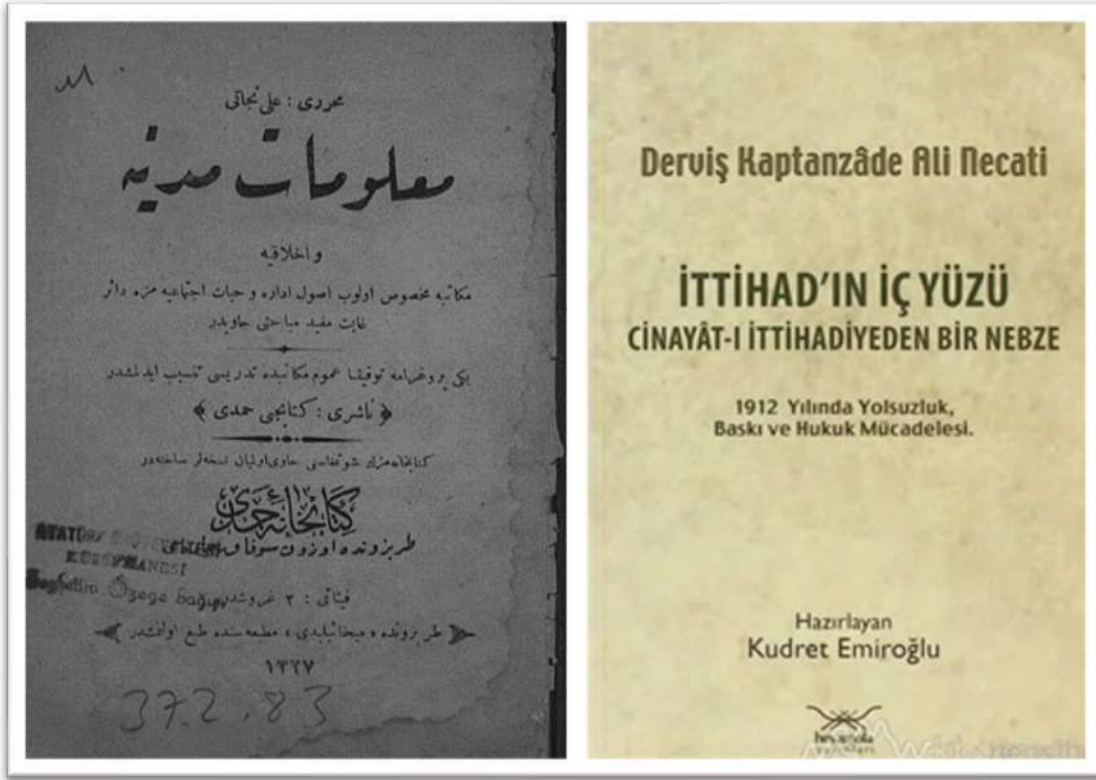
⁴ Ali Necati, *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*, 23.

⁵ Ali Necati, *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*, 21-22.

eser çoğu zaman Ali Necati Efendi'nin kendisine yapıldığını düşündüğü zulmün ayrıntılarını ifşa ettiği bir hatırat kitabı havasına bürünmektedir.

Eser incelendiğinde, Ali Necati Efendi'nin kendisini Evkaf Muhasebeciliği'ne atayan Halil Hamdi Hamada Paşa'nın görevi bırakması hemen akabinde, Şerif Ali Haydar Efendi'nin Evkaf Nazırlığı vazifesini üstlenmesiyle beraber, muhalif bir tavır benimsediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Ali Necati Efendi'nin kitabında esas hedef aldığı kişi, Şerif Ali Haydar Efendi'den ziyade dönemin sadrazamı olan İbrahim Hakkı Paşa'dır. Ali Necati Efendi'ye göre Evkaf'tan nemalanan ittihatçı bir çete vardır ve esas siyasi sorumluluğu üzerinde taşıyan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa bunları engellemek için hiçbir şey yapmamıştır.⁶

Ali Necati Efendi eserinde önceden kendisinin de taraftarı olduğu İttihat ve Terakki Partisi üyelerini "çete"; hükümlanlık yıllarını da "üç buçuk yıllık zulüm ve ihanet dönemi" olarak tanımlamakta,⁷ yeri geldikçe onlar hakkında bunlar dışında başka ağır benzetmelerde de bulunmaktadır.⁸ Ali Necati Efendi'nin bu değerlendirmelerinde bütünüyle objektif olmadığı; kanaatlerinin oluşumunda, maruz kalmış olduğunu düşündüğü kötü muamelelerin de önemli bir payının olduğu aşikârdır. Bununla birlikte dile getirmiş olduğu olumsuzlukların bir kısmının gerçekliği, onun dışındaki kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır. Bu sebeple Ali Necati Efendi'nin döneme dair şahitliği dikkatle incelenmeli ve söz konusu kitap o zamanları idrak etmiş bir şahsın gözünden bir devrin eleştirisi olarak okunmalıdır.

Resim 1: Eserlerinin dış kapak görüntüleri

⁶ Emiroğlu, "Giriş", 50-51.

⁷ Ali Necati, *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze*, haz. Kudret Emiroğlu, (İstanbul: Heyamola Yayınları,2010), 135.

⁸ Emiroğlu, "Giriş", 61.

Kaynakça

Ali Necati. *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze*. haz. Kudret Emiroğlu. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2010.

Ali Necati. *Malûmât-ı Medeniyye ve Ahlâkiyye*, nşr. Kitapçı Hamdi. Trabzon: Mihâilidi Matbaası, 1327.

Emiroğlu, Kudret. "Giriş". *İttihad'ın İç Yüzü: Cinayât-ı İttihadiyeden Bir Nebze*. mlf. Derviş Kaptanzâde Ali Necati. 13-61. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2010.